

М.І. ГОШОВСЬКИЙ, О.П. КУЧИНСЬКА

ПОТЕРПІЛИЙ

У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Київ
Юрінком Інтер
1998

ББК 67.9(4УКР)311
Г74

Автори:

М.І. ГОШОВСЬКИЙ, кандидат юридичних наук — передмова,
§ 2 гл. I, перелік нормативних та інших актів...,
словник юридичних термінів (все — у співавторстві
з О.П. Кучинською), гл. IV;

О.П. КУЧИНСЬКА, кандидат юридичних наук — передмова,
§ 2 гл. I, перелік нормативних та інших актів...,
словник юридичних термінів (все — у співавторстві
з М.І. Гошовським), §§ 1, 3 гл. I, глави II, III, V

ЮРІНКОМ ІНТЕР

Шеф-редактор

В.С. КОВАЛЬСЬКИЙ, кандидат юридичних наук

Українська юридична
академія

Інв. №

99739

ISBN 966-7302-03-2

© Гошовський М.І.,
Кучинська О.П., 1998
© Юрінком Інтер, 1998

1991 . 16 1990 . , 24
 (, 30 1992 . —
 ), 26 1995 .
 , ,
 , ,
 , ,
 (. 8), 28 1996 .,
 - 10 1948 .,
 1966 . ((1973 .)
 , (1950 .),

3

"1, 1985 .
 , ' (. 9) .
 9 1995 . , 17 1997 .,
 1950 . , 2 .
 , ,
 , 3 .
 : "
 " (. 55).
 17 1997 . ,
 ( ) .

4

V , , , ,
 , - ,
 ,
 (3). - ,
 (. 1 . . 129)
 (. 55). ,
 , , , ,
 , , , ,

1468 .
 5 6
 1529 . (13),
 6 VII ( )
 7
 (10),
 XI
 (, 3). 12 ;
 10 ., " — 3 , " — 10 . " — 5 . 1529 .

12

1648—1654
) . ' ( ) .
 (1657 .) (,) .
 XVIII . , 22 1728 . II
 " " , 15 " ,
 8 : " ,
 " — " 1
 " - , " ,
 " " - ,
 ( ) ,
 " " , :
 1 .

13

( )
 1840—1842 . " XIX .

1864 . 40

45, 46 II ( )

14

II ( )

570

1864 .

18

" 4 1918 .³,

23 1918 .),

19 1919 .,

15

1927 .

(. 11).

(. 5 . 24, . 50)»,
1960 .

2.

1.

. 1 . 49

: "

. 2

16

17

.)⁴

» ((' ( ),)
18

('))¹. (, , 2. , , (' ,),), ( )³. , 4. ( )⁵. " " , ( )

19

— — —
" (28, 29, 50), (. 49)
20

( ))
)

25 1992 .) " 31 1989 .(" : "... "2. 440, 453

28

31 1989 .. ( ) .16 26 1990 .(4 1993 .) " : "... . 117 , 203, 440, 453 (...": : — . 199), ? 10.10.1996 . . . .1 . 199

29

500 20.11.1996 . .9 27 1992 . " " " .36 25 1992 .(4 1993 .) " ( ),

31 1989 . "

30

---

31 1989 . (25 1992 .) "

11 12

31

203, 440, 453

32

---

4)

2.3.

440-1

6

1993 .,

" . 5
", . 44

" . 24

. 12
" .

, : 1) ; 2) ; 3)

, ;

, ;

(. 49 , . 456) . , ,

. 7 31 1995 . , ,

, ,

, : 1)

, (446, 447 —

); 2) , , —

42

, . 173-1 — , . 12 " "); 3) (. 456

); 4) , (. 450 —

, (. 37 " "); 5) , ,

( ) , . 49 " (. 24 " "); 6) — (. 443 , .

" , , "). , ,

, , ,

( ) , , 1995 .

3581 47 , 1,3% . 1996 .

(11 — 122) .

(106, 107, . 1 . 125, 126, 198 ") — 38% .

, : 215 — 14%, 101, 102 — 11% 206 — 9% . ,

43

:

, ,

, . 27 , ,

, , . 49

( ) , ,

:)

,)

,
; .1 .206 30 900 1 2 .106
— 200 2000 ; .1 .215 — 100 3500
.2 .440-1

46

.3
.11
1993 .472,
200
:"
?"
,
.2 .440-1
( )
15 3000
: 8240
; 7100 — .2 .215 ; 5000 — ." " .93, . .95
.142

47

.2 .106
23.10.96
60
120
.2 .440-1
:"
(
)
200
"

2.4.

—
:
6 — 17 1995 ., "
—
"

48

101

, 2 . 76

2.5.

49

" (. 49) .

?

?

6

19

?"

: "

50

— 61 —

"

"

3.

53

. 32

. 10

18

. 1 . 52 (

).

5 . 49

54

. 11 . 32

" " —

«

?

"

"

(

1978 . "

22

. 5

: " . 5 . 49

1989 . :

" ---

(?)

"

"

: ? (. 49 . 52)

(

(12)

"

. 61

:

(. 2 . 60)

. 58

16

18-

18

58

16,

18

— 18

22

1978 .

»-" .

18-

18

14

( ) ,

( ) —

14

18

14

59

(;

).

(;

:) ;)

；) ，
 ． 96 —
 ． 96 ， : ，
 ?
 ?

．
 ．
 ．
 (． 208) ．
 ( )
 ”
 ” ” ”
 ” ” ”
 ” ” ”
 ” ” ”
 ． 208 ( )
) ，
 ( ) ， 141 ( ) ， 142 ( ) ， ， 208 140
 140 ， 141 142

：
 ( ) ． 208 ？
 1995 ， 85% ( )
) ．

(.217 ,) ,
8 " 22 1978 .
. 4 : "
(, , , ,) ,
246 281 " .
) : (. . , . .)

(. . , . .)
. 4
206
;

. 255

. 255

. 75

. 2 . 302,

. 11

8 22 1978 . (

. 290

.72 . 185-3
.178 . 185-3
(.272).
(.267).
49,267,302
(.267).

.180
1994 — 4, 1995 — 7 . 1992 . 180 4 , 1993 — 6,
1993 .
.2 406

261). (. 129). (. 308). (. 2 . 302).

3. 17, 94
) (--- .) 15

(212)
(2%) 8
(3%) . 261

267

100

. 317

75

(.14 .1 .52).

101

50

1992

1216

(

2%

1002

). 1993

2529 (1,65%

1993 .),

1994 - 3038 (1,71%), 1995 - 2906 (1,36%).

, 1992

106, 125, 126

9

50

5

102

(. 12) ,

86-

(. 55) ?

103

(§ 393, 394).

, 42.

. 382

(. 3)

2.

108

(. 347) .
12 " 1989 . 8 " . 2
" " . 363
7
. 351

109

( )

. 361

, . 361

112

49

( ) ( )

113

. .2 . 391 :"

... " . 6
11 22 1989 ."

" ... "2

" " " " "

?

?

1995 .

// . —1966. — 24. — .17—18.

. — .2. "" .297.

114

: 59 —
, 7 —

, 6 —

72

1995

( )

X.

. 1 . 101

X.

115

( )

(.. 129).

) (

( )

( )

(.48)

---

2 1. — .519. — .82.

124

. 16 " " , 33—40
5 1993 .,
1.
2.
3.
: , —

---

1. — , 1974. — .15.
2. — .23;
— .1. — .255; — .
286; — , 1977. — .33;
.464—465. .06 — ., 1989.—
3. — .27.

125

2.
3.
.49
"

(.49)

2 . — .1975. — .14.
3
— .33.

// . — .77.
. — 1971. — N9 4.

126

1
— .25.

127

(.1 .27)

. 2 , 25 1974 . (

) "

" ,

2 .

4 31 1995 . "

( ) ,

---

1 ... — .209.

2

60 . — .515

128

1 .

2 .

3 .

4 .

5 .

6 .

---

1 31 1995 . — .2.

2 . — ., 1961. — .56;

3 . — .102.

4 . — .1961. — .257.

1969. — .49.

5 . — ., 1978. — .

6 . — .516—7;

. — .57—58;

. — .91

129

(. , .50).

(4, 15, 22),

1 .

.50 (. .54)

( ) ( )

:

,

2.

,

,

,

,

,

,

,

,

,

-

. — . 2. 1899. — . 234—235.
. — . 99.

1/

;)

( )

; 2)

; 3)

2.

i

(. 4 . 64).

;)

;)

;)

;)

1;)

;)

. 65

. 75

( )

1. ( ) ,
— .45.

136

) ; 1. ;) ; 2.
3.
4.
) ;) ;)
( )
2 — .101.
3 — .96.
4 — .46.
— .39.

137

(, , , .) .
— .65

1992. — 4. — 31 •

1. —

115

190

300

7, 2

140

141

(.).

104, 114, 118

142

:) ;)

;)

. 114

. 104

. 104 . 4 ; "

143

(. 126).

1.

2.

3.

4.

... 3.3. ... 2. ... 3.3. ...

¹ ... — .309. ... — .64.

146

... 31 1989 ... " ... 21 .2 ... 374 377 ... "3 ... 4 ... 5 ...

¹ ... — .111.
² ... — .55.
³ ... — .309.
⁴ 1954. — .63, 71; ... — .102; ... — .108—110.
⁵ ... — .30—31

147

125—126 ... (.2 ... 126 ...)

(42,4%), (27,3%), 18,1%

... ,
... ( )
; , , 1. , ;
... .126
...
( )
...
(. 1 . 40
) , -
1 ... — .42.

148

... ,
... ,
... , ...
(,), ,
... 1. ,
... : , -
... ? , ,
... (,) ,
( ) , ?²)
... :) , ,
( ) , ;)
... , ,
( ) , ,
...
2 ... , 1981. — .137. — , 1976. — .28.

149

... .40 ( ), ( ),
... , ( )
... , ( )
... , ( )
... ,

2. , 1 3 4
450
454

//

2 .. — 1959. — 4. — .33. // .
3 . — 1969. — 14., < . 15—16; , 1974. — 40-
4 . — ., 1969. — .83. // . — 1967. — 6. — .10—11; .
. — ., 1950. — .39—40.

152

" " , " "1.
(450, 454).
1992 . (")"
" "
. 454
(

1972. — 63—64;
1974. — .220.

153

), "1.
(, .).
2.

3
4
223

1 ... — .311.
2 . — .92.
3 . — .92.
4 »' . — 1967. — 5. — .11;
— ., 1974. — .124.

154

1
200
106
126), 6 (23 . 106
: 1) .2 ,223 " " "
"; 2) .1 .328 " "
" "
.2 .454
27 1992 .(.2 .3),

2
3
— .92—93.
— , 1968. —

... — .311.
.34.

155

(, , .).
1
300
1995 .,
:)
;)

— 86% ;) ' — 47% ;) , — 8%
— 12% ;) , , — 8%
(, - ( ),
, , ' ,
— , ,
1 . . — .93—94.

156

V

, ,
, ,
, 1993 . 86 310 , — 37 794 (39%), 18 —
6297 (7%); 1994 . — 96 865 , — 43 489 (44,9%), 18 — 6120
(6,3%); 1995 . — 105 753 , — 48 234 (45,6%), 18 — 6438 (6%).
1995 . 4 255 086 775 .,
2 255 340 343 ¹.
:
, ,
, ? — ' , (, ,
, ,).
, ,
, ,

---

¹ ∴ 1995 . 1995 .
1995 . — . 1.—

157

, ,
, ,
, ,
, ,
, ,
1950 . , 22 —
, 30
, 1974 .
, 1980 .

... , 1994. — .70—'

160

1993 . " " 7 1992 .
1991 .
4 5 .
4 1994
1993 .

161

(24.11.1983 . , .),
(40- , 1985 .).
( ) ,
1) , - ,
2) , , ;

3) ' ,

.28

162

.50

(40%)

" " .17, .93, .4 .117

. — ,2

1992 .

1 .

1992 .,

1.

21 1992 . " " .93, .1 .222, .100, .1

.101

10

2.

∴ — 1992. — 10-1 /1. — 2

— 1993. — 10-93. — .16.

163

300

1992 ,

?

:"

",

"

".

12

:"

)

' ;

. 454

166

167

10%

( )

**ПЕРЕЛІК
НОРМАТИВНИХ ТА ІНШИХ АКТІВ,
ЩО РЕГУЛЮЮТЬ СТАТУС
І ЗАХИСТ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО**

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 41
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // У кн.: Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. — К., 1992. — С. 18—24.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. // Там само. — С. 36—62
4. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 р. // Рада Європи, Страсбург, 1995.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України. — К., 1997.
6. Декларація основних принципів правосуддя для жертв преступлений и злоупотреблений властью правами человека // Организация Объединенных Наций. — Н.-Й., 1989. — С. 298—301.
7. Закон України “Про доповнення Цивільного кодексу України та Кримінально-процесуального кодексу України нормами щодо порядку відшкодування витрат на стаціонарне лікування потерпілого від злочину від 22 квітня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 22. — Ст. 230.
8. Закон України “Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій” від 6 травня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 24. — Ст. 259.
9. Закон України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” від 23 грудня 1993 р. // Законодавство, що регулює діяльність судів та визначає статус суддів судів України. — К., 1994. — С. 121—131.
10. Закон України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянині незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду” від 1 грудня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 1. — С. 1.
11. Правила відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 червня 1993 р. № 472 // Урядовий кур'єр. — 1993. — 18 липня.
12. Порядок обчислення розміру фактичних витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння та зарахування з винних осіб коштів до відповідного бюджету і їх використання: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16 липня 1993 р. // Урядовий кур'єр. — 1993. — 12 серпня.

13. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 січня 1974 р. № 2 (із змінами від 30 грудня 1977 р., 27 лютого 1981 р., 4 червня 1993 р.) “Про судову практику в кримінальних справах, які порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, та практику передачі таких справ і матеріалів на розгляд товариських судів” // Бюл. законодавства і юрид. практики України. — К., 1995. — № 1, 6. — С. 208—212.

14. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 1978 р. № 8 (із змінами від 29 червня 1984 р. та 4 червня 1993 р.) “Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами України кримінально-процесуального законодавства, якими передбачені права потерпілих від злочинів” // 36. постанов Пленуму Верховного Суду України. — Ч. 2. — К., 1995. — С. 252—256.

15. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 вересня 1989 р. № 3 (із змінами від 25 грудня 1992 р.) “Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна” // Бюл. законодавства і юрид. практики України. — К., 1995. — № 1. — С. 302—309.

16. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 (із змінами від 8 липня 1994 р., 30 вересня 1994 р.) “Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди” // Бюл. законодавства і юрид. практики України. — К., 1995. — № 1. — С. 310—326.

17. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 “Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність працівників правоохоронних органів” // Бюл. законодавства і юрид. практики України. — К., 1995. — № 1. — С. 158—165.

18. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1992 р. № 12 (із змінами від 4 червня 1993 р.) “Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності” // Бюл. законодавства і юрид. практики України. — К., 1995. — № 1. — С. 111—122.

19. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 р. № 14 “Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками” // Бюл. законодавства і юрид. практики України. — К., 1995. — № 1. — С. 327—334.

20. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 квітня 1994 р. № 1 “Про судову практику в справах про злочин проти життя і здоров'я людини” // Бюл. законодавства і юрид. практики України. — К., 1995. — № 1. — С. 86—96.

21. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди” // 36. постанов Пленуму Верховного Суду України. — Ч. 1. — К., 1995. — С. 31—37.

СЛОВНИК ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Апеляція (лат. *appellatio* — звернення) — одна з форм оскарження судових рішень у цивільних і кримінальних справах до суду вищої (апеляційної) інстанції, що має право переглядати справу. Як і суд першої інстанції, апеляційна інстанція розглядає справу по суті та, провівши власне дослідження доказів, ухвалює рішення, яке заступає рішення нижчого суду, хоча за змістом воно може бути таким самим. Чинне законодавство України апеляційного провадження не передбачає, але у проекті КПК України таке провадження передбачене.

Арешт у кримінальному процесі — запобіжний захід; полягає у взятті під варту підозрюваного, обвинуваченого або підсудного з метою запобігання можливому ухиленню їх від слідства і суду, спробам перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати вчинення злочинних дій. До А. у к. п. вдаються також для забезпечення виконання вироку.

Верховний Суд України — найвищий судовий орган у системі загальних судів України, що здійснює судовий контроль і нагляд за судовою діяльністю судів. В. С. У. в межах своїх повноважень розглядає справи як суд першої інстанції, в касаційному порядку, в порядку нагляду і у зв'язку з нововиявленими обставинами; вивчає та узагальнює судову практику, аналізує судову статистику і дає керівні роз'яснення судам із питань застосування законодавства, які є обов'язковими для судів, інших органів і службових осіб, що застосовують закон, з якого дано роз'яснення; здійснює контроль за виконанням судами керівних роз'яснень Пленуму В. С. У.; вирішує в межах своїх повноважень питання, що впливають із міжнародних договорів України; здійснює інші повноваження, пов'язані з діяльністю загальних судів України.

В. С. У. як суду першої інстанції підсудні кримінальні справи щодо народних депутатів України. Крім того, він має право прийняти до свого розгляду будь-яку справу, підсудну нижчестоящому судові, в разі її особливої складності або виняткового громадського значення. В. С. У. діє у складі Пленуму В. С. У., судової колегії в цивільних справах, судової колегії в кримінальних справах і військової колегії. Організаційні питання роботи В. С. У. розглядає Президія В. С. У. За чинним законодавством вона діє у складі Голови В. С. У., його заступників і суддів. Судові колегії В. С. У. розглядають справи як суд першої інстанції, в касаційному порядку, в порядку нагляду і у зв'язку з нововиявленими обставинами. У касаційному порядку судові колегії розглядають справи за касаційними скаргами та касаційними поданнями прокурора на судові рішення, які не набрали законної сили. У порядку нагляду судові колегії В. С. У. розглядають судові справи за протестами Голови В. С. У., Генерального про-

курора України, їхніх заступників на судові рішення, що набрали законної сили, районних (міських), міжрайонних (окружних) судів, Верховного суду Автономної Республіки Крим, обласних, міжобласного, Київського та Севастопольського міських судів, військових судів гарнізонів, регіонів і Військово-Морських Сил. Перегляд кримінальних справ у зв'язку з нововиявленими обставинами відбувається за правилами, встановленими для перегляду справ у порядку нагляду. В. С. У. має право законодавчої ініціативи, при ньому діє Науково-консультативна рада.

Вирок — акт у кримінальному судочинстві, в якому викладено рішення суду щодо винності, покарання та інших питань, пов'язаних із визнанням винності або невинності підсудного.

Віддання до суду — самостійна стадія кримінального процесу, на якій суддя одноособово або суд у розпорядчому засіданні, не вирішуючи наперед питання про винність обвинуваченого, перевіряє достатність підстав для розгляду справи в судовому засіданні.

Відмова в порушенні кримінальної справи — рішення, що його ухвалюють прокурор, орган дізнання, слідчий, суддя за наявності обставин, які виключають провадження у кримінальній справі. Кримінальну справу може не бути порушено: за відсутністю події злочину або в діянні — складу злочину; після закінчення строку давності притягнення до кримінальної відповідальності; внаслідок амністії, якщо цей акт усуває застосування покарання за вчинене діяння; у зв'язку з помилуванням окремих осіб; щодо особи, яка не досягла на час вчинення суспільно небезпечного діяння 11-річного віку; внаслідок примирення потерпілого з особою, на яку подано скаргу, або за відсутністю скарги потерпілого — у справах, які порушуються не інакше, як за скаргою потерпілого; щодо померлого, крім випадків, коли провадження у справі необхідне для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами; щодо особи, про яку є вирок за тим самим обвинуваченням, який набрав законної сили, або ухвала чи постанова суду про закриття справи з тієї самої підстави; якщо є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи з того самого обвинувачення або про В. в п. к. с., крім випадків, коли необхідність порушення справи визнана судом, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа (ст. 6 КПК). Постанова слідчого органу дізнання і прокурора про В. в п. к. с. може бути оскаржена відповідному прокуророві особою, інтересів якої вона стосується, або її представником протягом 7 днів із моменту одержання копії постанови. У разі відмови прокурора скасувати постанову вона може бути оскаржена до районного (міського) суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка прийняла постанову, протягом 7 днів від дня одержання повідомлення прокурора про відмову в скасуванні постанови. Якщо постанову про В. в п. к. с. виніс не район-

ний, міський і прирівняний до них орган дізнання, слідчий прокурор, а суд вищого рівня, то скарга подається в такому самому порядку відповідно до обласного, Київського і Севастопольського міського суду. Постанова судді про В. в п. к. с. може бути оскаржена в касаційному порядку до вищестоящего суду в 7-денний строк від дня одержання копії постанови (статті 99¹, 236¹ КПК).

Відновлення кримінальної справи за нововиявленими обставинами — виключна стадія кримінального процесу, яка передбачає перегляд вироку, ухвали чи постанови суду, що набрали законної сили, у зв'язку з обставинами, котрі не були відомі під час попереднього розслідування або розгляду справи в суді та які доводять неправильність винесеного судового рішення. Підставами для такого відновлення можуть бути, зокрема, фальшивість доказів, неправдивість показань свідка або висновку експерта, на яких ґрунтувався вирок, зловживання особи, яка провадила розслідування, або суддів, які розглядали справу.

Відшкодування шкоди — компенсація майнових збитків, заподіяних шкодою. Відповідно до принципу генерального делікту заподіяна шкода має бути відшкодована повністю в натурі (надання речі тієї самої якості, виправлення пошкодженої речі та ін.) або у грошовій формі. Розмір відшкодування може бути зменшено або у відшкодуванні може бути відмовлено в разі заподіяння шкоди правомірними діями або коли шкода виникла внаслідок грубої необережності самого потерпілого. Згідно зі ст. 440 ЦК може бути відшкодована моральна (немайнова) шкода. Моральна шкода відшкодовується у грошовій або в іншій матеріальній формі незалежно від відшкодування майнових збитків. Розмір відшкодування визначається судом і не може бути меншим за п'ять мінімальних розмірів заробітної плати.

Головуючий у судовому засіданні — суддя, який очолює склад суду першої інстанції під час розгляду конкретної кримінальної чи цивільної справи або склад колегії суддів, які розглядають справу в касаційному чи наглядовому порядку, а також суддя, який розглядає справу одноособово (п. 5-а ст. 32 УПК).

Дізнання — одна з форм попереднього розслідування, що являє собою процесуальну діяльність спеціально уповноважених на те законом органів, пов'язану зі збиранням, перевіркою і оцінкою доказів з метою всебічного, повного та об'єктивного встановлення події злочину, осіб, винних у скоєнні злочину, та інших обставин, які мають значення для правильного вирішення кримінальної справи. На відміну від попереднього слідства, попереднє розслідування у формі Д. в повному обсязі провадитися не може. Це лише початковий етап попереднього розслідування, який передує попередньому слідству. Закон розрізняє орган Д. і особу, яка провадить Д. (дізнавача). Органи, що проводять Д.: міліція, органи безпеки; командири

військових частин, з'єднань, начальники військових установ; митні органи, начальники виправно-трудових установ, слідчих ізоляторів, лікувально-трудових і виховно-трудових профілакторіїв; органи державного пожежного нагляду; органи прикордонної охорони; капітани морських суден, які перебувають у далекому плаванні (ст. 101 КПК). Особа, що провадить Д., — це службова особа, уповноважена органом Д. (начальником органу) на проведення Д., тобто на виконання передбачених законом процесуальних дій і винесення процесуальних рішень, частина яких затверджується начальником органу Д. На органи Д., крім деяких слідчих дій, покладається вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів із метою виявлення ознак злочину та осіб, які скоїли його (ст. 103 КПК), при цьому вони керуються положеннями Закону "Про оперативно-розшукову діяльність".

Докази — фактичні дані (відомості про факти), одержані у передбаченому законом порядку, що мають значення для вирішення справ. Д. у кримінальній справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких орган дізнання, слідчий, суддя і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справ. Ці дані встановлюються: показаннями свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, висновком експерта, речовими Д., протоколами слідчих і судових дій та іншими документами (ст. 65 КПК). Серед Д. розрізняють прямі та непрямі (за їх належністю до встановлюваних фактів, обставин справи), первинні та похідні (за способом утворення), а в кримінальному процесі та справах про адміністративні правопорушення — також обвинувальні та виправдувальні.

Загальна декларація прав людини — перший міжнародно-правовий документ, що проголосив основні права і свободи людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р.

Закінчення попереднього розслідування — завершальний етап розслідування у кримінальній справі. Попереднє слідство закінчується:

1) складанням обвинувального висновку в разі, коли слідчий вважає, що у справі достатньо доказів вини обвинуваченого у скоєнні злочину і справу має розглянути суд. Перед цим слідчий повідомляє потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, обвинуваченого про закінчення слідства, роз'яснює їх право ознайомитися з матеріалами справи. Про оголошення обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явлення йому та його захисникові матеріалів справи слідчий складає протокол (ст. 220 КПК);

2) закриттям справи (за відсутністю в діянні складу злочину, за скінченням строків давності, через утрату діянням характеру суспільно небезпечного, через недоведеність участі обвинуваченого

у скоєнні злочину тощо). Особа, що притягалася до кримінальної відповідальності, особа, за заявою якої було порушено справу, а також потерпілий та цивільний позивач мають право оскаржити постанову про закриття справи прокуророві чи до суду в разі відмови прокурора скасувати цю постанову (статті 215, 365⁵ КПК);

3) складанням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. Дізнання закінчується складанням постанови про направлення справи для провадження попереднього слідства або закриттям справи (ст. 109 КПК), що також може бути оскаржене прокуророві або до суду (ст. 110 КПК).

Законний представник — особа, яка відповідно до закону виступає в усіх установах, зокрема судових, на захист особистих і майнових прав та законних інтересів недієздатних, обмежених у дієздатності або дієздатних, але таких, які через свій фізичний стан (хвороба, похилий вік тощо) не можуть особисто здійснювати свої права і виконувати обов'язки. З. п. — батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники здійснюють від імені осіб, яких вони представляють, усі процесуальні дії без особливих повноважень, тобто вони мають право визнати позов, укласти мирову угоду, оскаржити рішення суду та ін.

Закриття справи — припинення дальшого провадження у кримінальній або цивільній справі. Кримінальну справу закривають за відсутністю події злочину або складу злочину (вчинення дій у стані необхідної оборони, крайньої необхідності тощо), за скінченням строків давності, у разі амністії або помилування та в інших випадках, передбачених законом (зокрема статті 6—10 КПК). З. с. можливе також, якщо не доведено участі обвинуваченого у скоєнні злочину. З. с. може мати місце на будь-якій процесуальній стадії, крім стадії виконання вироку. З. с. можливе у справі в цілому, в певній її частині та щодо окремих осіб. Постанову органу дізнання або слідчого можна оскаржити прокуророві, а в разі залишення ним скарги без задоволення — до суду; ухвалу суду можна оскаржити чи опротестувати у вищестоящий суд.

Захист права власності — захист, що здійснюється з допомогою правового регулювання відповідних суспільних відносин різними галузями права. З. п. в. у цивільному праві знайшов найповніше відображення у Законі України “Про власність”. Згідно з цим Законом громадянам, організаціям та іншим власникам створюються рівні умови З. п. в. Цей захист забезпечується судом, арбітражним судом або третейським судом. Власник має право вимагати повернення свого майна з чужого незаконного володіння (віндикація), а також усунення будь-яких порушень його права, навіть якщо ці порушення і не пов'язані з позбавленням володіння (негаторний позов), і відшкодування завданих збитків.

Захист честі, гідності й ділової репутації — право громадянина та організації вимагати через суд спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, принижують честь, гідність чи ділову репутацію їх або завдають шкоди їхнім інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності. Спростування має здійснюватися способом, адекватним способу поширення хибних відомостей. Поряд із спростуванням таких відомостей ця особа має право вимагати відшкодування майнових і моральних (немайнових) збитків.

Злочин — передбачене кримінальним законодавством суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, політичну та економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а також інше передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок (ч. 1 ст. 7 КК України).

Інстанція судова (від лат. *instantia* — безпосередня близькість) — термін, що визначає певну компетенцію суду та його місце як ланки в системі судових органів. Розрізняють першу, другу (касаційну) і наглядову І. с. Судом першої І. с. є суд, що розглядає кримінальні або цивільні справи по суті та правомочний винести вирок або рішення. Окремі суди діють виключно як суди першої І. с., зокрема районний (міський) суд, інші — залежно від визначених законом обставин (див. *Підсудність*). Суди другої І. с. розглядають справи за касаційними скаргами і касаційними поданнями на вироки, рішення, ухвали та постанови суду першої І. с. Судами другої І. с. є: судові колегії в кримінальних і цивільних справах Верховного суду Автономної Республіки Крим, обласних та Київського і Севастопольського міських судів, а також відповідні колегії Верховного Суду України (див. *Касаційне провадження*). Наглядова І. с. — це суд, правомочний розглянути кримінальну або цивільну справу в порядку судового нагляду (див. *Перегляд справ у порядку судового нагляду*). Справи в порядку судового нагляду мають право переглядати президії Верховного суду Автономної Республіки Крим, обласних та Київського і Севастопольського міських судів, відповідні судові колегії та Пленум Верховного Суду України.

Касаційна скарга (від лат. *cassatio* — скасування) — скарга, що подається учасниками процесу до касаційної інстанції на вирок або судові рішення, яке не набрало законної сили. К. с. на вирок мають право подати в 7-денний строк від моменту оголошення вироку за суджений, його захисник і законний представник, потерпілий та його представник, цивільний позивач і цивільний відповідач (у частині, що стосується цивільного позову), а також особа, виправдана судом (у частині мотивів і підстав виправдання — статті 347, 350 КПК).

Касаційне подання — акт прокурорського реагування на незаконні чи необгрунтовані вироки і рішення судів, які не набрали законної сили. Прокурор та його заступники в межах своїх повноважень мають право внести К. п. незалежно від участі у розгляді справи. Помічники прокурора, прокурори управлінь і відділів можуть вносити К. п. тільки в справах, у розгляді яких вони брали участь (ст. 347 КПК, ст. 289 ЦПК). К. п. на вирок може бути внесене протягом 7 днів. Прокурор, який виніс К. п., має право до початку розгляду справи в судовому засіданні відкликати, доповнити або змінити його, а вищестоящий прокурор та його заступник — доповнити або змінити К. п. (ст. 353 КПК, ст. 299 ЦПК).

Касаційне провадження — урегульована нормами КПК і ЦПК стадія кримінального і цивільного процесу, в якій суд другої інстанції за касаційною чи окремою скаргою учасників процесу або за касаційним поданням чи окремим поданням прокурора перевіряє законність та обгрунтованість вироків, рішень, ухвал і постанов суду першої інстанції, що не набрали законної сили. Вирок суду мають право оскаржити в касаційному порядку: засуджений, його захисник і законний представник; потерпілий та його представник; цивільний позивач, цивільний відповідач та їхні представники — у частині, що стосується цивільного позову; виправданий — у частині мотивів і підстав виправдання. Рішення суду мають право оскаржити в касаційному порядку сторони та інші особи, які брали участь у справі. Прокурор та його заступник у межах своїх повноважень мають право внести касаційне подання на вирок або рішення суду. Вирок і рішення Верховного Суду України, а також рішення районних, міських, міжрайонних (окружних) судів по скаргах на неправильності у списках виборців та на дії органів і службових осіб у зв'язку з накладенням адміністративних стягнень касаційному оскарженню не підлягають, на них не може бути внесене подання прокурора (ст. 347 КПК, статті 289, 290 ЦПК). На ухвали й постанови суду першої інстанції може бути подана окрема скарга або внесене окреме подання прокурора. Під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє законність та обгрунтованість вироку і рішення суду за наявними у справі та додатково поданими матеріалами. Розглянувши справу, суд залишає вирок або рішення без зміни, а касаційну скаргу чи подання — без задоволення; скасовує вирок або рішення і надсилає справу на новий судовий розгляд, а кримінальну справу — і на нове розслідування; скасовує вирок чи рішення і закриває справу; змінює вирок чи рішення або постановляє нове рішення, якщо в справі не вимагається збирання або додаткової перевірки доказів, обставини справи встановлені судом першої інстанції повно і правильно, але допущено помилку в застосуванні норм матеріального права (ст. 364 КПК, ст. 311 ЦПК).

Кримінальний процес (від лат. *criminalis* — стосовний до злочину) — поняття, що вживається в чотирьох значеннях: 1) діяльність певних органів і осіб; 2) галузь права; 3) правова наука; 4) навчальна дисципліна. К. п. у першому значенні — це врегульована нормами кримінально-процесуального права діяльність органів дізнання, слідчих, прокурорів, суддів і суду щодо розкриття злочинів, викриття і покарання винних, правовідносини, що виникають у перебігу цієї діяльності зазначених органів і посадових осіб один з одним, а також із громадянами і юридичними особами, які залучаються до сфери кримінально-процесуальної діяльності. К. п. називають ще кримінальним судочинством. Його завданнями є охорона прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидке й повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоби кожний, хто скоїв злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний (ст. 2 КПК). К. п. складається з 8 стадій: порушення кримінальної справи, попереднє розслідування, віддання обвинуваченого до суду, судовий розгляд, касаційне провадження, виконання вироку, провадження в порядку нагляду, відновлення кримінальної справи за нововиявленими обставинами. К. п. як галузь правової системи України (кримінально-процесуальне право) є сукупністю норм, що регулюють діяльність зазначених органів і осіб, які ведуть процес, а також права та обов'язки громадян, які залучаються до сфери К. п. Ці норми сконцентровано у Кримінально-процесуальному кодексі (КПК) України. Наука К. п. розробляє його теорію, вивчає чинне кримінально-процесуальне право, практику застосування його, а також історію розвитку К. п. в Україні і в зарубіжних країнах. К. п. як навчальна дисципліна ґрунтується на засадах науки К. п., кримінально-процесуального права і практики застосування його судами, органами попереднього розслідування, прокурорами та адвокатами.

Кримінально-процесуальне право — самостійна галузь правової системи України; сукупність норм, які регулюють діяльність органів попереднього розслідування, прокуратури і суду щодо розкриття злочинів, викриття й покарання винних, а також права та обов'язки громадян, які залучаються до сфери кримінального процесу.

Кримінально-процесуальний кодекс України (КПК України) — законодавчий акт, у якому в систематизованому вигляді викладено норми, що визначають порядок порушення кримінальної справи, проведення дізнання і попереднього слідства, розгляд справи в суді та виконання вироку. КПК України введено в дію 01.04.1961 р. з наступними значними змінами й доповненнями. Кодекс складається з 8 розділів (447 статей): загальні положення; порушення кримінальної справи; дізнання і попереднє слідство; провадження в справах у суді першої інстанції; провадження у справах у касаційній і

наглядовій інстанціях; виконання вироку, ухвали й постанови суду; застосування примусових заходів медичного характеру; протокольна форма досудового підготування матеріалів; провадження у справах про злочини неповнолітніх.

Обласний суд — судовий орган, що є однією з ланок судової системи загальних судів. Судді О. с. призначаються Президентом України за поданням Міністерства юстиції України, погодженим із Верховним Судом України. О. с. діє у складі голови, заступників голови і суддів. До структури О. с. входять президія суду, судова колегія в цивільних справах і судова колегія в кримінальних справах. О. с. у межах своїх повноважень розглядає справи як суд першої інстанції, у касаційному порядку, у порядку нагляду і у зв'язку з нововиявленими обставинами. Здійснюючи нагляд за судовою діяльністю районних (міських), міжрайонних (окружних) судів, вивчає та узагальнює судову практику.

Судові колегії О. с. розглядають справи як суд першої інстанції, у касаційному порядку і у зв'язку з нововиявленими обставинами, вивчають і узагальнюють судову практику, аналізують судову статистику, здійснюють інші повноваження, надані їм законом. Розглядаючи кримінальні й цивільні справи, судові колегії мають керуватися чинним матеріальним і процесуальним законодавством України.

Президія О. с. розглядає справи в порядку судового нагляду і у зв'язку з нововиявленими обставинами. Вона, крім судових функцій, має також повноваження щодо організаційного забезпечення діяльності районних (міських) і міжрайонних (окружних) судів; затверджує склад судових колегій О. с., розглядає матеріали вивчення й узагальнення судової практики та аналізу судової статистики, заслуховує звіти голів судових колегій, розглядає питання роботи апарату суду, надає допомогу районним (міським), міжрайонним (окружним) судам щодо правильного застосування законодавства, здійснює інші повноваження, надані їй законодавством. Засідання президії проводяться не менш як два рази на місяць. Вони правомочні за наявності більшості членів президії. Участь прокурора області в засіданні президії під час розгляду судових справ обов'язкова.

Голова О. с. здійснює керівництво діяльністю суду. Крім того, він може головувати в судових засіданнях судових колегій, вносити протести на судові рішення районних (міських), міжрайонних (окружних) судів та касаційні ухвали судових колегій О. с. Повноваження О. с. мають також Верховний суд Автономної Республіки Крим, Київський і Севастопольський міські суди.

Окрема скарга — у кримінальному процесі скарга, що її подають учасники процесу до касаційної інстанції на ухвалу суду або постанову судді, які ще не набрали законної сили. Заперечення прокуро-

ра в такому разі іменується окремим поданням. Термін "окреме" означає, що скарга подається не на вирок, а на рішення суду з якогось окремого питання. О. с., зокрема, подають на постанову судді у кримінальних справах, які порушуються за скаргою потерпілого, на ухвалу суду в розпорядчому засіданні про закриття кримінальної справи. О. с. можна подавати в 7-денний строк від дня одержання копій ухвали суду і постанови судді (статті 252, 354 КПК). Ухвали, винесені в суді першої інстанції під час розгляду справи, яка закінчується постановленням вироку, окремому оскарженню не підлягають; заперечення проти них можуть бути включені до касаційної скарги, а ухвали, що не пов'язані з вирокком і стосуються певних інтересів учасників процесу, можуть бути оскаржені окремо, але після винесення вироку. Право подати О. с. мають: потерпілий, позивач, відповідач та їхні представники, обвинувачений (підсудний), його захисник і законний представник. Подача О. с. на ухвалу суду або постанову судді зупиняє їх виконання.

Окреме подання — у кримінальному процесі подання прокурора до вищестоящого суду про скасування або зміну ухвали суду чи постанови судді, які не набрали законної сили. О. п. вноситься у 7-денний строк від дня винесення ухвали розпорядчого засідання і постанови судді (ст. 252 КПК). О. п. не вносять на ухвали, винесені в суді першої інстанції під час розгляду справи, яка закінчується постановленням вироку. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до касаційного подання, а на ухвали, що не пов'язані з вирокком, може бути винесено О. п., але після винесення вироку (ст. 354 КПК). Про внесення О. п. на ухвалу про закриття справи суд повідомляє підсудного і роз'яснює йому право подати свої письмові заперечення на О. п. (ст. 356 КПК). Внесення О. п. на ухвалу (постанову) зупиняє її виконання.

Перегляд справ у порядку судового нагляду — надзвичайний порядок, за яким здійснюється перегляд вироків, рішень, ухвал і постанов суду першої інстанції, а також рішень касаційної інстанції, які набрали законної сили. Проводиться з метою перевірки законності та обґрунтованості зазначених судових актів і виправлення допущеної під час розгляду справи помилки. П. с. у п. с. н. допускається лише за протестами певних службових осіб: Голови Верховного Суду України, Генерального прокурора України, їхніх заступників; голови Верховного суду Автономної Республіки Крим, голови обласного, Київського і Севастопольського міських судів та їхніх заступників; прокурора Автономної Республіки Крим, прокурора області (міста Києва), прирівняних до них прокурорів та їхніх заступників. За внесення протестів повинна дотримуватись інстанційна субординація; протест не може бути внесений до вищої інстанції та розглянутий нею, якщо він раніше розглядався нижчестоящим наглядним судом. Справи в порядку нагляду розглядають: президія

Верховного суду Автономної Республіки Крим, президія обласного, Київського і Севастопольського міських судів, відповідні судові колегії Верховного Суду України та Пленум Верховного Суду України. Перегляд справи за протестом строком не обмежується (крім перегляду з мотивів м'якості покарання, виправдувального вироку або ухвали чи постанови суду про закриття справи, для яких встановлено річний строк від дня вступу їх у законну силу). Підстави для перегляду справи у порядку нагляду, крім нововиявлених обставин (див. *Відновлення кримінальної справи за нововиявленими обставинами*), ті самі, що й для касаційного перегляду (див. *Касаційне провадження*). Допускається зупинення виконання опротестованого вироку, рішення, ухвали й постанови суду. Наглядова інстанція не зв'язана доводами протесту і перевіряє справу в повному обсязі. Розглянувши справу, суд може: залишити протест без задоволення; скасувати вирок, рішення, ухвалу або постанову і закрити кримінальну справу або передати її на новий судовий розгляд чи нове розслідування; скасувати касаційну ухвалу, а також наступні судові ухвали й постанови, якщо їх було винесено, і передати справу на новий касаційний розгляд; скасувати ухвали й постанови, винесені в порядку нагляду, і залишити в силі (зі зміною чи без зміни) вирок, рішення суду та касаційну ухвалу; внести зміни до вироку, рішення, ухвали або постанови суду (ст. 393 КПК, ст. 337 ЦПК). Вказівки суду, який розглядав справу в порядку судового нагляду, є обов'язковими за додаткового розслідування та повторного розгляду справи судом. П. с. у п. с. н. визначається гл. 31 КПК і гл. 43 ЦПК.

Підсудність — розподіл між судами справ, що підлягають розглядові у першій інстанції. Встановлено такі види П.: родова (предметна), територіальна (місцева), за зв'язком справ, а в кримінальному процесі — ще й спеціальна.

Попереднє розслідування — стадія кримінального процесу, на якій органи дізнання й попереднього слідства здійснюють у передбаченому кримінально-процесуальним законом порядку діяльність, пов'язану зі збиранням, перевіркою та оцінкою доказів, з метою з'ясування наявності чи відсутності події злочину, винності конкретних осіб у скоєнні злочину та інших обставин, які мають значення для правильного вирішення кримінальної справи.

Порушення кримінальної справи — перша, початкова стадія кримінального процесу. На цій стадії компетентні органи повинні з'ясувати наявність чи відсутність передбачених законом приводів і підстав до П. к. с., а також обставин, що виключають провадження у справі, і залежно від цього винести рішення про П. к. с. або про відмову в П. к. с., яке оформляється постановою прокурора, органу дізнання, слідчого або судді.

Потерпілий — особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Визнання громадянина П. у справі має бути процесуально оформлене постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або ухвалою суду. Згідно зі ст. 49 КПК П. і його представник мають такі основні права: подавати докази; заявляти клопотання; ознайомлюватися з усіма матеріалами справи від моменту закінчення попереднього слідства, а в справах, де попереднє слідство не проводилося, — після віддання обвинуваченого до суду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також на вирок або ухвалу суду і постанову судді. У справах, які порушуються лише за скаргою П. (див. *Приватне обвинувачення*), він має право особисто або через свого представника підтримувати обвинувачення в суді. П. може брати участь у судових дебатах у всіх справах, де не виступає прокурор або громадський обвинувач, а також у справах, де П. визнаний і цивільним позивачем. У справах про злочин, внаслідок якого П. загинув, перелічені права мають його близькі родичі. Основні права П. доповнено й конкретизовано стосовно кожної стадії судочинства у численних статтях КПК (статті 12, 27—29, 88, 122, 171, 267, 290, 380 та ін.). П. зобов'язаний з'явитися за викликом особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора і суду. Якщо П. ухиляється від явки, він може бути підданий приводові та општрафований (ст. 72 КПК). П. має право відмовитися від давання показань. За давання явно неправдивих показань він несе кримінальну відповідальність (ст. 178 КК). Орган дізнання, слідчий і прокурор зобов'язані в разі необхідності вжити заходів з охорони життя, здоров'я, честі, гідності й майна П.

Предмет доказування — передбачена кримінально-процесуальним законом сукупність обставин, що підлягають встановленню і дослідженню в кожній кримінальній справі з метою її повного, всебічного та об'єктивного вирішення.

Представник у кримінальному процесі — особа, уповноважена за законом або за дорученням учасника процесу — потерпілого, цивільного позивача чи цивільного відповідача — представляти у кримінальній справі його законні інтереси. П. у к. п. потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача можуть бути адвокати, близькі родичі, законні представники, а також інші особи за постановою особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора, судді або за ухвалою суду. Якщо цивільним позивачем чи цивільним відповідачем є підприємство, установа чи організація, то представниками їхніх інтересів можуть бути спеціально уповноважені ними особи (ст. 52 КПК). Особа не може бути П. у к. п. потерпілого, цивільного позивача чи цивільного відповідача за наявності обставин, передбачених ст. 63 КПК: допитувалася або підлягає допиту як свідок; є родичем кого-небудь із складу суду чи обвинувача тощо. П. у к. п. є

учасником процесу і користується правами особи, інтереси якої він представляє. П. у к. п. потерпілого користується правами потерпілого, крім права давати показання (ст. 49 КПК), і може брати участь у процесі поряд із потерпілим. П. у к. п. має право: подавати докази; заявляти клопотання; ознайомлюватися з усіма матеріалами справи (П. у к. п. цивільного позивача — лише з матеріалами, що стосуються цивільного позову) від моменту закінчення попереднього слідства, а в справах, де попереднє слідство не проводилося, — після віддання обвинуваченого до суду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії та рішення особи, що проводить дізнання, слідчого, прокурора, суду і судді, який одноособово розглядає справу. П. у к. п. потерпілого має право підтримувати обвинувачення у справах приватного обвинувачення (ч. 1 ст. 27 КПК), брати участь у судових дебатах в інших справах, коли не бере участі прокурор або громадський обвинувач. П. у к. п. цивільного позивача і цивільного відповідача мають право оскаржити вирок, ухвалу суду чи постанову судді лише в частині цивільного позову. П. у к. п. потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача не можуть бути допитані як свідки про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням обов'язків представника (ст. 69 КПК). У кримінальному процесі беруть участь також П. у к. п. навчально-виховних установ і громадських організацій за місцем роботи чи навчання неповнолітнього підсудного, комісій та інспекцій у справах неповнолітніх (статті 442—443 КПК).

Представництво — відносина, за яких одна особа, що іменується представником, діє в межах даних їй повноважень, набуває чи здійснює від імені іншої особи, яку представляє, та в її інтересах цивільні права та обов'язки, здійснюючи угоди чи інші дії перед третіми особами. Не допускається укладання через представника угоди, яка за своїм характером може бути укладена лише особисто, а також інших угод, зазначених у законі. П. виникає внаслідок повноважень доручення, закону або адміністративного акта.

Приватне обвинувачення — особлива форма обвинувачення; має місце у кримінальних справах, що порушуються виключно за скаргою потерпілого і підлягають закриттю за примиренням потерпілого з обвинуваченим. Обвинувачення в таких випадках підтримує в суді потерпілий особисто (або через свого представника), і тому воно зветься П. о. До сфери П. о. належать справи про умисне легке тілесне ушкодження, побої, образу, наклеп без обтяжливих ознак, самоуправство, яким заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян. Справи П. о. порушуються суддею. Дізнання й попереднє слідство у цих справах не проводяться. Закриття справи за примиренням потерпілого з обвинуваченим може статися лише до того, як суд піде в кімнату для нарад постановляти вирок (ст. 27 КПК). У випадках, коли цього вимагає охорона державного або громадського

інтересу чи прав громадян, прокурор має право будь-коли вступити у справу П. о. і підтримати обвинувачення. Це не позбавляє права підтримувати обвинувачення, але виключає можливість закриття справи за примиренням його з обвинувачем.

Протокольна форма досудової підготовки матеріалів — спрощене й прискорене провадження у справах про злочини, які не становлять великої суспільної небезпеки (умисне знищення чи пошкодження майна, злісне ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, обман покупців і замовників, порушення правил торгівлі, незаконна вирубка лісу, браконьєрство, хуліганство, угон транспортних засобів тощо). Органи дізнання, не порушуючи кримінальної справи, не пізніше як у 10-денний строк встановлюють обставини скоєного злочину і особу правопорушника, беруть у нього зобов'язання з'являтися за викликами органів дізнання і суду та повідомляти їм про зміну місця проживання. Про обставини скоєного злочину складають протокол, що його затверджує начальник органу дізнання, після чого ознайомлюють з усіма матеріалами правопорушника. Протокол разом із матеріалами надсилається до суду з санкції прокурора або його заступника. Визнавши матеріали достатніми для розгляду в судовому засіданні, суддя приймає постанову про порушення кримінальної справи, віддання правопорушника до суду, якщо є необхідність, обирає щодо нього запобіжний захід і не пізніше як у 10-денний строк від моменту надходження матеріалів розглядає справу в судовому засіданні або повертає матеріали для проведення попереднього слідства чи відмовляє в порушенні кримінальної справи (статті 425, 426, 430, 431 КПК).

Районний (міський) суд — основна ланка судової системи загальних судів України. Утворюється в районі, місті (крім міст районного підпорядкування). Судді Р. (м.) с. призначаються Президентом України на 5 років. До складу Р. (м.) с. залежно від обсягу роботи може бути призначено кількох або одного суддю. Р. (м.) с. розглядає всі цивільні й кримінальні справи, крім тих, що віднесені законом до відання інших судів. У випадках, передбачених законом, Р. (м.) с. розглядає справи про адміністративні правопорушення. У цілому Р. (м.) с. розглядають понад 90% усіх судових справ, керуючись при цьому чинним законодавством і здійснюючи свою процесуальну діяльність відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України та інших відповідних актів. На Р. (м.) с. поширюється дія Закону України "Про судоустрій". Р. (м.) с. складається з голови суду, його заступника, судових виконавців, секретарів тощо. Голова Р. (м.) с. головує в судових засіданнях, призначає суддів як головуючих у судових засіданнях, розподіляє інші обов'язки між суддями; особисто приймає громадян, організовує роботу щодо приймання громадян і розгляду заяв і пропозицій; керує вивченням та узагальненням судової

практики, веденням судової статистики; представляє до призначення судових виконавців і організовує їхню роботу; організовує роботу щодо підвищення кваліфікації працівників суду, а також здійснює інші повноваження, надані йому законом. Якщо до Р. (м.) с. призначено одного суддю, він здійснює повноваження голови суду. Судові справи в Р. (м.) с. у передбачених законом випадках розглядають судді одноособово або колегіально у складі трьох професійних суддів.

Слідчий — посадова особа органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки, яка призначається у встановленому законом порядку. Завданням С. є провадження попереднього слідства.

Суд — орган держави, який розглядає цивільні, кримінальні та інші справи на підставі чинного законодавства і відповідно до встановлених процесуальних правил через здійснення правосуддя. В Україні є такі С.: районні (міські), окружні (міжрайонні); міжобласний, військові суди гарнізонів, Верховний суд Автономної Республіки Крим, обласні, Київський та Севастопольський міські, військові суди регіонів та Військово-Морських Сил України, Верховний Суд України, арбітражний суд Автономної Республіки Крим, арбітражні суди областей, арбітражні суди міст Києва та Севастополя, Вищий арбітражний суд України; Конституційний Суд України.

Суд присяжних — демократичний спосіб здійснення правосуддя у кримінальних справах про найтяжчі злочини, а в деяких країнах — і в окремих категоріях цивільних справ. Обговорюється питання про заснування С. п. і в Україні.

Суддя — посадова особа, наділена у конституційному порядку повноваженнями здійснювати правосуддя та виконувати обов'язки на професійній основі в суді.

Судові дебати у кримінальному судочинстві — промова учасників судового розгляду, в яких вони підводять підсумки дослідження справи в суді, формулюють і обґрунтовують свою позицію у справі.

Цивільний відповідач у кримінальному процесі — громадянин або юридична особа (підприємство, установа чи організація), які за законом несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну злочином, і щодо яких є постанова особи, яка проводить дізнання, слідчого, судді або ухвала суду про притягнення у справі як Ц. в. у к. п. За загальним правилом відповідальність за заподіяну шкоду несе обвинувачений. У ряді випадків цю відповідальність несуть батьки, опікуни, піклувальники, а також юридичні особи, які й притягуються як Ц. в. у к. п. (ст. 51 КПК). Ц. в. у к. п. є учасником процесу і має по суті такі самі процесуальні права, як і цивільний позивач. Ці права Ц. в. у к. п. може здійснювати особисто

або через свого представника. Представником юридичної особи може бути спеціально уповноважена ним особа (ст. 52 КПК).

Цивільний позивач у кримінальному процесі — громадянин або юридична особа (підприємство, установа чи організація), які зазнали матеріальної шкоди від злочину, пред'явили вимогу про відшкодування збитків і щодо яких є постанова особи, яка проводить дізнання, слідчого, судді або ухвала суду про визнання їх Ц. п. у к. п. Такий позивач є учасником процесу і має право: подавати докази; заявляти відводи і клопотання; брати участь у судовому розгляді справи і в судових дебатах щодо доведеності скоєння злочину і його цивільно-правових наслідків; подавати скарги на вирок або ухвалу суду в частині, що стосується цивільного позову, тощо (статті 50, 268, 347 КПК). Свої права Ц. п. у к. п. може здійснювати особисто або через представника. Коли таким позивачем є юридична особа, то представником її інтересів може бути спеціально уповноважена на те особа (ст. 52 КПК). Ц. п. у к. п. зобов'язаний пред'являти на вимогу всі необхідні документи, пов'язані з заявленим позовом.

Цивільний позов у кримінальній справі — вимога потерпілого від злочину (громадянина або юридичної особи) відшкодувати матеріальні збитки, заподіяні злочином, що розглядається разом із кримінальною справою. Пред'являється до обвинуваченого (підсудного) або до осіб, які несуть матеріальну відповідальність за його дії. Ц. п. у к. с. може бути пред'явлений у будь-який момент судочинства, але до початку судового слідства. Ц. п. у к. с. має право пред'явити прокурор, якщо цього вимагає охорона державних або громадських інтересів і прав громадян. Про визнання цивільним позивачем чи про відмову в цьому особа, яка проводить дізнання, слідчий, суддя приймають постанову, а суд — ухвалу. Про притягнення особи як цивільного відповідача також приймається відповідна постанова або ухвала. За наявності достатніх даних про те, що злочином завдано матеріальних збитків, орган дізнання, слідчий, прокурор і суд зобов'язані вжити заходів до забезпечення Ц. п. у к. с. Особа, яка не подала Ц. п. у к. с., а також особа, позов якої залишився без розгляду, має право подати його в порядку цивільного судочинства. Ц. п. у к. с. регулюється КПК (зокрема статтями 28, 29, 122—126, 247, 328, 329).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
-----------------	---

Глава I

ПОТЕРПІЛИЙ ТА ЙОГО ПРЕДСТАВНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ (ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ)

1. Історія розвитку законодавства про потерпілих	7
2. Підстави визнання особи потерпілою у кримінальному процесі України	
2.1. Поняття характеру шкоди, завданої злочином потерпілому	15
2.2. Поняття майнової шкоди, завданої злочином потерпілому	22
2.3. Поняття моральної шкоди, завданої злочином потерпілому, та питання оцінки її грошовим еквівалентом	34
2.4. Поняття фізичної шкоди, завданої злочином потерпілому	47
2.5. Процесуальний порядок визнання особи потерпілою у кримінальній справі	48
3. Представники потерпілого у кримінальному процесі	52

Глава II

ПРАВА ПОТЕРПІЛОГО У СТАДІЯХ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ТА ПОПЕРЕДНЬОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1. Права потерпілого у стадії порушення кримінальної справи	63
2. Права потерпілого у стадії попереднього розслідування ...	77

Глава III

ПРАВА ПОТЕРПІЛОГО В СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

1. Права потерпілого у стадіях віддання обвинуваченого до суду та судового розгляду кримінальних справ судом першої інстанції	93
2. Права потерпілого під час розгляду кримінальних справ у касаційному порядку та в порядку нагляду	108

Глава IV

ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ХАРАКТЕРУ І РОЗМІРУ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЗЛОЧИНОМ ПОТЕРПІЛОМУ

1. Обов'язок доказування характеру і розміру шкоди,
завданої злочином потерпілому 118
2. Основні напрямки діяльності слідчого з доказування
та забезпечення відшкодування майнової шкоди,
завданої злочином потерпілому 133

Глава V

ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ПОТЕРПІЛОМУ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЗЛОЧИНОМ 157

ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНИХ ТА ІНШИХ АКТІВ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ СТАТУС І ЗАХИСТ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО 170

СЛОВНИК ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ 172

Наукове видання

Гошовський Микола Іванович,
Кучинська Оксана Петрівна

ПОТЕРПІЛИЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Юрінком Інтер — редакція наукової та навчальної літератури

Відповідальна за випуск *І.В. Стремовська*

Редактор *Г.В. Латник*

Художнє оформлення *М.А. Панасюк*

Комп'ютерний набір *І.А. Березовська, Л.М. Сисоєва*

Комп'ютерна верстка *Т.М. Виноградова*

Підписано до друку 23.02.98. Формат 84×108¹/₃₂. Папір офсетний №1.
Гарн. Таймс. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 10,08.
Обл.-вид. арк. 10,42. Тираж 3 000 прим. Зам. № 8—71.
Ціна договірна.

Оригінал-макет виготовлено комп'ютерним центром
СП "Юрінком Інтер". 252057, Київ, вул. О. Довженка, 16
(свідоцтво про реєстрацію № 21667576 від 2.06.97).

Віддруковано на АТ "Київська книжкова фабрика".
252054, Київ, вул. Воровського, 24.

Гошовський М.І., Кучинська О.П.

Г74 Потерпілий у кримінальному процесі України. —
К.: Юрінком Інтер, 1998. — 192 с.

ISBN 966-7302-03-2

У книжці досліджуються аспекти забезпечення прав потерпілого у кримінальному процесі України; розглядаються поняття “потерпілий”, підстави визнання особи потерпілою, процесуальні права потерпілого та їхні гарантії, реалізація прав потерпілого у стадіях порушення, попереднього розслідування та судового провадження кримінальних справ, доказування та відшкодування шкоди, заподіяної злочином потерпілому.

Вона розрахована на наукових працівників, викладачів і студентів юридичних вищих навчальних закладів і факультетів, а також на практичних працівників органів МВС України, суду, прокуратури, адвокатури.

ББК 67.9(4УКР)311+67.311

*Студентам і викладачам
юридичних вузів і факультетів,
науковцям, працівникам суду,
адвокатури, правоохоронних органів*

**ЮРІНКОМ ІНТЕР
ПРОПОНУЄ**

**Кримінальне право України.
Загальна частина**

**Підручник / За ред. П.С. Матишевського,
П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка. —
К.: Юрінком Інтер, 1997. — 512 с.**

Підручник розкриває зміст норм Загальної частини кримінального права України, дає теоретичне висвітлення окремих інститутів щодо злочину та відповідальності за його вчинення. В ньому розглядаються також основні питання Загальної частини кримінального права та основні напрямки (школи) науки кримінального права зарубіжних держав.

**Коржанський М.Й.
Кваліфікація злочинів**

К.: Юрінком Інтер, 1997. — 416 с.

У книзі на основі нових досягнень кримінально-правової теорії і широкого використання матеріалів судової практики викладено наукові та практичні питання кваліфікації найпоширеніших злочинів.

Видання розраховане на науковців, практичних працівників органів МВС, суду, прокуратури та адвокатури, студентів і викладачів юридичних вищих навчальних закладів та усіх громадян, яких цікавлять проблеми застосування кримінального закону.